

արհեստանոցի խնդիրը, կիրականորեն վարժարանը և շատ ազգային մտադրություններ, և այդ ինչու... որովհետև նրանց վերջը չունեցանք զգալուն, առկա, գործունեաց առաջնորդներ և զեկավարողներ: Թեմական վերատեսչները չէին համարում Հայրապետի հաստատված կանոնադրության համաձայն, փոխանակ տարին երեք անգամ այցելելու իրանց թեմին, երեք տարին մի անգամ էին և են այցելում, փոխանակ տեղական պետության և պահանջման համաձայն արժանապատիվ ուսուցիչներ ընտրելու մեր ուսումնարանների համար, նրանք տալիս են մեզ վերացական վարժարաններ, որոնք առկա կարոտ էին սովորելու, քան սովորեցնելու (բացառությամբ անհայտ) և այդպիսի հանգամանքներում երեք չէ կարելի հաւասարեցնել 70 թեմականի առաջադիմությունը, ներկայի յետադիմություն հետ, և քանի որ լավ տեսած ենք, ուրեմն ունենք ընդունակություն բաղադատելու վատի հետ:

1875 թեմական քաղաքը զգալով ուսումնարանի հետ արհեստանոց ունենալու կարևորությունը, իր սեփական միջոցի սղութեան պատճառով սիրով ընդունեց այն ժամանակ այցելող ինսպեկտորի առաջարկությունը, քաղաքային ուսումնարանին կից բանալ արհեստանոց աշակերտաց համար, որ և որոշվեցավ 600 բուրձի տարեկան քաղաքից վճարվելու, և այն ժամանակից ղեկավարաների ձևով յանձնվեցավ այդ գումարը: Բայց թե ինչ պատահեցավ որ չկրակահանցավ այդ առաջարկությունը, մնաց հանելու, միայն նոյն խնդիրը դեռ ևս արթնում է հասարակության մարմնում, գործին արի առաջնորդ չունենալով, պատում է մի այդպիսի մարդու միջև և լուս ընկնելը:

Տէր Աստուած, ինչիւր եմ լսում քաղաքային ուսումնարանի ուսուցիչներից, որոնք ծաղրում են մեզ (և իրաւունք ունեն) մեր ազգային դրամներն ի դուր կորսնցնելու: ասում են չէ՞նք պտուղ և արդիւնք ձեր ուսումնարաններից, որ աւարտող աշակերտները ուսուցիչ լինելից լոկ գրել կարողալից դատ (այն էլ ոչ առանց կալազելու) ըմբռնած են ոչինչ, ոչ մի բառ: հրամայում եմ գրել 18, նա գրում է 17, ասում եմ գրել 20 ստուգելով թարգմանութեամբ ցոյց տալով բեթը, նա կարկառում է. եթէ ասեմ գործինակ, գրեցե՞ք 3333333333 նա գրում է 3333333333, իսկ եթէ ասելու լինես կրկնով մի առակը պատմիր, նա թուլակի նման առանց մի բառ հասկանալու վրա է տալիս ամբողջապէս стрекоса и муравей-ը: Բոլոր ուսումնարանային տանիքից միայն երկուքը ընդունվեցան երկուքը դաստան ստորին բաժանմունքում, որոնք ինչպէս երևում է առանձին պատրաստված էին անային վարժարանի ձևով: միւսները առաջին դաստանում ընդունվելու կարողություն չունէին: Հիմա մեր առանց ղեկավար պրոֆեսսոր վարժարանները յանդիմում են պաշտպանելու իրանց, բայց մի կողմից նորա էլ իրաւունք ունեն այդպէս վարվելու, որովհետև իրանք ինձ ասած են և են նոյն վերադարձում եմ թէ նիսիս ուսուցիչ ստացողը, նիսիս էլ սովորեցնելու է: Հոգաբարձութիւնը մը-

լու համար, ես ձեզ կառաջնորդել տեղային նախնային հորերը մոլթ գիշերով և դուք կը տեսնէիք իւրաքանչիւր հորի թոյլ լուսաւորված աղաքին տախտակամանի տակ կանգնած մի ոտից ցլուկ նաւթոտ, սև ու ալանալի վառ երկաթաբլուր, ընդհանրապէս մի երկաթեայ գործը (որի ձեւ նման է ուսուցաց 6 առակի) և աչքերը թողած հորի մոլթ խորութեան, սպասում է նախնային լիք երկար խորութեան դուրս գալուն, որ այն երկաթով հեռացնէ ղեպի մի կողմ դրված բաց տակաւուր և թափէ: Հորի բերանից բարձրացող զաղը միախառնվելով այդպիսի բանող մէքենայի ձգչանի հետ, ակնհայտ է խոցում: Գուց ասանց մտածելու այդ տեսարանը կը նմանեցնէիք այն վրձնի տակից դուրս եկած աշխատանքին, որին երեկին նկարելը ամիսներ է նուրբել ցանկանալով մեր աչքի առաջ պատկերացնել առասպելական դժոխքը իր զարհուրելի Ռեզդերուրով: առաջ զնայիք, կը տեսնէիք առաւօտեան արշալուստին մի քանի մշակներ նախնային մի շատուհանի մօտ գետնից փորելով ոտերը ծածկում են թաց հողի մէջ. այստեղ դուք անշուշտ կը հետաքրքրվէիք հարցնել մշակներից թէ այդ ինչ է և ուրեմն անել: ձեր հարցին մի քանի բույս լուսնիւնից յետոյ ամենքը միաձայն կը պատասխանէին. «աղա, հողուր մեռնե՞ր, հողը խփում է. այլազգիները չեն մտնում այդտեղ, հը-

տաղիր էր խնդրել թեմական վերատեսչից որ ուսուցչական ժողովից անմիջապէս չնոր՝ բերել Ախալցխայում և ժողովրդի պահանջի համաձայն կարգաւորել ուսումնարանները արժանապատիվ ուսուցիչներ ընտրելով, իրականացրէ իր ցանկութիւնը, ինձ յայտնի է: Աշակերտաց և աշակերտուհաց ընդունելութիւնը սկսվել է, թէ և դեռ դաստանը թիւն չը կայ ուսումնարաններում, (որովհետև վարժարանները թիւֆլիսի ընդհանուր Առաջնական ժողովում իրանց կարծիքները յայտնելու և ապագայի համար ուսումնարանաց մէջ կարգ կանոն հաստատելու աշխատութեամբ են պարապում, երանի նոյն հետ ծանօթացողին) բայց ընդունվող աշակերտաց թիւը 700-ից ավել է (400-ը աշակերտուհիներ...): Թէ ինչպէս դեռեղեւ են դրանց, և ինչ առարկաներ աւանդելու, արդե՞ք եկող ուսումնական տարին նոյնպէս անպտուղ անցկենալով հասարակութեան դժգոհութեան տեղիք տալու են թէ ոչ, երանի թէ ապագան «փառք պտակէ» իւրաքանչիւրիս ցանկութիւնը:

Ա. Ա.

ՆԱՄԱԿ ՄԵՂԻՒՅԷ

Օգոստոսի 27-ին

Այս անգամ, սիրելի ընթերցող, ցանկանում եմ փոքր ինչ խօսել մեր ուսումնարանի մասին: Յայտնի է, որ ուսումնարանի գոյությունը զրկաւոր պայմաններից մէկն էլ ներթափանցում է միջոց է. այն ուսումնարանը, որ ունի փոքր ի չափի նիւթական կարողութիւն, նորա ապագան ապահովված կարելի է համարել և ընդհակառակը: Մեր ուսումնարանը չէ կարելի ապահովված համարել, թէ և նա ունի բաւականի եկամուտի աղբիւրներ: Մեր հասարակութիւնը պէտք է հոգս անէ այդ աղբիւրներից օգուտ քաղել, և որքան կարելի է աւելացնել ուսումնարանի դրամագումարը նրա ապագան ապահովելու համար: Սակայն, ցանկով պէտք է ասել, որ մեղքերը այդ մասին չեն էլ մտածում, կարծելով որ ուսումնարանը ունի բաւականի միջոցներ, նրա դրամագումարը մեծ է, ուստի հէնց այդ մասին պէտք է ամեն պակասորդ նրա միջոցներից լրացնել: Ապացուց. կանոնադրութեան մէջ յիշված է, որ իւրաքանչիւր ծնող իր իր որդու կրթութեան վարձ պէտք է տայ մի որոշ գումար, որքան որ հոգաբարձութիւնը կը նշանակէ—(այս թոշակներից է կազմվում ուսուցիչների առճիկը): Այս տարի էլ հոգաբարձութիւնը, համաձայն այդ յօդուածի, նշանակեց թոշակ: Բայց դիտել, սիրելի ընթերցող, թէ որքան աղմուկ հանց այդ թոշակի ժողովը: Հասարակութիւնը չորսըց այդ բանի դէմ, մեր ժողով վճարել հոգաբարձութիւնից նշանակված թոշակը, այդ իրանց ուժից վեր համարելով և ասելով քանի որ ուսումնարանը ունի միջոցներ, պէտք է մեղքից քիչ աւել է և պակասորդը դրամագումարից լրացնել... աֆֆէրմ մեղքիցներ... Զարմանալի է մշակներ են սօքա. կանոնադրութիւն են գրել, հաստատել, հոգաբարձուներ ընտրել, իրաւունք տուել և այժմ սկսել են բողոքել նրանց գործունեութեան դէմ և այն էլ այն ժամանակ:

Բանալի են մեզ հորի բերանը ծածկելու. անցեալ օր մինչ երեկոյ լուսացիք նախնային մէջ, ոչինչ չը դառաւ, այս գիշեր էլ մեծ փոս էինք փորում նախնային առաջը առնելու համար. մեր ոտքերը բոլորովին այրվել են նախնային մէջ, այս հողով մաքրում ենք ու հովաքանում: Յերեկով արեւ բարձրացած ժամանակ կը տեսնէիք նոյնպէս մի քանի սև անուամբող մշակներ հաւաքված լուսաց են անում հորից դուրս եկած ցեխի մէջ. այստեղ չը պէտք է մի բան հարցնել և ընդմիջել դրանց այն երգը, որը բայաթի է կոչվում, այդ երգն է արապայտում մշակների գոցված ու վիրաւորված սրտի մի քանի վշտերը. եթէ ուշադրութեամբ լսուէք կարող էք մի կարճ զաղափար կաղմել դրանց կեանքի վրա, իսկ եթէ ցանկանաք աւելի մանրամասնորէն իմանալու, ահա կը պատմեմ թէ ինչ է պատճառը: Այդ մշակները, որ բացառապէս Արցախու գանաղան գաւառներից են, անգութ վաշխաւորների և այդպիսի ուրիշ խոչնդոտների ձեռքից հեռանալով, ուղղել են իրենց քայլերը դէպի Բագու: Այստեղ ուսուցչական տնայում են միայն աշակերտները, իսկ հայը և հայ մշակը պէտք է բաւական զինուորականի սահմանափակ ուժից, որը բաւականանում է միայն ուսելով և ամսական մի թեթեւ գումար յետ գցելով. դրանք հաղուտի, լուսացի և առանձին հարկաւորութեանց համար

նախ, երբ նա հողում է նոյն իսկ ուսումնարանի բարձրութեան համար: Ինչու—որովհետև իրանց «նա»-ից մի քանի բուրբ աւել են աւանում. և դիտել թէ որքան է այստեղի թոշակը—4—7—8 բուրբ: Ուրեմն մեղքիցն չէ ցանկանում մի քանի բուրբ աւելի վճարել, այլ կամենում է ապահովել իր զրամագլխին ձեռք դարկելու... Լա ուսումնարան կը պահէք, պարոններ մեղքեցիք... միթէ կարծում էք որ ձեր ուսումնարանը այդքան մեծ դրամագումար ունի. և այդ օրտեղից... միթէ ձեր չնորհիւ... ձեր, որ այնքան անազնիւ դանդաղ, որ մեղքեցիք յօդու ուսումնարանի ստորագրված փողերը վճարել. պատճառը որ դուք միայն խօսքով էք գործում. իսկ երբ բանը հասնում է փողին, բոլորն էլ հեռու էք փախչում: Այո, այս բոլորը անելուց յետոյ, որով զրկեցիք ուսումնարանին բաւականի միջոցներից (մօտ 3,000 բուրբ), ասեցիք խնդրեմ, էլ ինչ հիման վրա էք պահանջում, որ դրամագլխից լրացնեն ուժիկները պակասորդը, պակասորդ, որի լրացնելը ձեր պարտքն է: Պարոններ, հարկաւոր է խորհելով գործել: Գուց փոխանակ օգնելու, փոխանակ ուսումնարանը ապահովելու, այդպիսով հէնց խանձարուրի մէջ կը խղճեք ձեր նոր հիմնված ուսումնարանը...

Մի քանի խօսք էլ մեր պ. տանուտէրի մասին:

Անցեալներին «Մշակ»-ում տպվեցավ մի լուր մեր տանուտէրի դէպի գիւղը և նրա մաքրութեան մասին ունեցած անհոգութեան վերաբերութեամբ. յետոյ տպվեցավ և այդ լրի (իր թէ) հերքումը: Այդ հերքումը կարգալիս են ակամայ յիշելի այն առածը, որ ասում է. «մէլքի վրա լոյս եկաւ ով տեսաւ—գիւղը»: Համարեմ. մարդ դարձանում է երբ դուրս են գալիս մարդիկ, որոնք մեղանում են ճշմարտութեան դէմ. մարդ ակամայ մտածում է. ինչն է ստիպում դրանց քողարկել այն, ինչ որ արդէն հաստատապէս գոյություն ունի: Պ. Լրատուն հոգեւ ունի իր առանձին պատճառները այդպէս վարվելու. ինչ կուզէ անէ, միայն ճշմարտութեան դէմ չը մեղանալ: Համարութիւնը ամեն բանից վեր է: Մեր պ. տանուտէրը անկարող է իր վրա առած պաշտօնը կարգին համար և Մեղրիի հասարակութիւնը երեք գոհ է եղել նորանից: Ես աւելի մանրամասնորէն կը խօսեմ այս մասին եթէ հարկը պահանջէ. առ այժմ պարհա:

Ահա մօտ երեք ամիս է, որ դեռ ևս այս կողմերում անձրև չէ եկել. երաշտութիւնը սաստիկ է. լեռներում խոտ ամենին չը կայ: Ինչպէս երևում է այս ձմեռ. մեր դիւղայից խոտը չի ծաղկում պէտք է քաշնա:

Յորենի պողոտը արժէ 1 ր. 10 կ., ոչխարի մի գլուխ 8 կ. իւրի պ. 11 բուրբ:

Մեղրեցի

ՆԱՄԱԿ ԽՐԱՍԿԻՆ

Թիֆլիս, 10 սեպտեմբերի

Սեպտեմբերի 7-ին, երեքաբլթի օրը, ընդհանուր ուսուցչական ժողովում կարգացվեցան եր-

ոչինչ չունեն, ուստի ստիպված են դառնալ դէպի վայրենի ցեղի սովորութիւնները՝ լուսաց ցեխով անել, այն էլ ամսական մի կամ երկու անգամ: Արդե՞ք այդ տեսարանի առաջ կտրող էք պահել ձեր արտասուքը. ոչ, կը խնդրեմ ընթերցողին երեք չը մօտենալ այս հորինին:

Եթէ ցանկանայիք ընդարձակ նկարագրել այստեղի մշակների և արհեստագործների դրոշմները, դրանց այն անմաքուր, հին և զլխաւորապէս խարխուլ բնակարանները, որտեղ այդ թշուառները ստատով, ջստատով գիշեր են անցկացնում, դա կարող էր լինել մի մեծ-բաղձաւալ աշխատութիւն. իսկ խօսքս համառօտելու համար կասեմ, որ այստեղի բանուր դառը ապրում է ամենահակաառողջապահական պայմանների մէջ:

Այդ դասի համար բոլորովին անյարմար են տեղային բնակարանները, որոնք մեծ աղքատութիւն ունեն ինչպէս ամեն տեսակ վարակիչ հիւանդութիւնների տարածման վրա, նոյնպէս և դրանց մէջ դանաղան հասարակական շարժքների պահպանումը և արմատանալուն վրա: Չը կայ երկրայութիւնը, որ մեր հորատները հնչուութեամբ կարող են բարձրել իրենց բանուր դասի այդ անտանելի դրոշմները, իսկ թէ ինչ միջոցներ են հարկաւոր դրա համար, ես չը ցանկացայ անդուշաբար պատասխանել այդ մեծ հարցին, մինչդեռ

կու ընթերցատ. դիւղական ուսումնարանների համար ուսուցիչներ պատրաստելու մասին կարգաց պ. Գալանթարեանը, իսկ թեմական վերատեսչների պարտականութեանց (?) մասին—պ. Ամիրխանը: Գալանթարեանը նախ քան խօսելը իր բուն խնդրի վրա, մի համառօտ ակնարկ ձգեց հին դպրոցների կազմակերպութեան և ուղղութեան վրա. նա ասեց թէ մի կէս դար սորանից առաջ մեր այժմեան դպրոցների տեղը փոխարինում էին վանքերը, իսկ ուսուցիչները տեղը—հոգևոր դասակարգին պատկանող անձինք. առաջ կաններից առանդվում էին ժամագիրք, աւետարան, քերականութիւն, ճարտասանութիւն և այլն. աշակերտները կամ, ինչպէս ասում էին այն ժամանակ, մօնթերը, այդ տեսակ դպրոցներում կուսանէին առաւօտից դեմքէ մինչև երեկոյ, բայց 50 տարուց յետոյ՝ երբ կովկասը չնորհիւ բարեխնամ տէրութեան աւելի և աւելի բարեկարգվեցաւ, այն ժամանակ մեր մտաւոր կեանքի աղբիւրներն էլ կերպարանափոխվեցան—դպրոցները կանոնաւորվեցան փոքր ի շատե՛, վատ ուսուցիչները դուրս մղվեցան դպրոցներից. 20 տարուց յետոյ էլ բարձրացաւ օրիորդաց դպրոցների խնդիրը և տարեց տարի օրիորդաց դպրոցների թիւը աւելացաւ. բայց ուսուցիչները՝ աշակերտելով այս կամ այն դպրոցին թէ գիտակցաբար և թէ անգիտակցաբար պիտի մոցնէին իրանց ստանձնած դպրոցների մէջ այն ուղղութիւնը կամ այն ծրագիրը, ինչ ուղղութիւն կամ ինչ ծրագիր նրա տեսել են իրանց աշակերտութեան ժամանակ այս կամ այն դպրոցում: Ի՞նչ էր նրան ակնարկեց թէ մեր այժմեան ծխական և թեմական դպրոցների ծրագիրները քննում է ժամանակորով. բայց թէ այդ ծրագիրները ովքեր պիտի դրժաղորդեն—դա ցոյց կը տայ մօտ ապագան—դուք կը դան մանկավարժ ուսուցիչներ, որոնք աւելի լաւ կը գործադրեն այդ ծրագիրները և աւելի նպատակաւոր մար, քան թէ մեր այժմեան ուսուցչական թոյլ ոյժերը. բայց մի և նոյն ժամանակ մենք—լուսաւորութեան դրոշմի նպատակներս չը պիտի ձեռներս ծաղած խոսեմք և ապագայի խառնակ յոյսերով միմիկարվեմք, ուրեմն այստեղից պարզ երևում է, նկատեց պ. Գալանթարեանը, որ մեզ հարկաւոր են գիւղական ուսուցիչներ պատրաստելու համար ուսուցչական դպրոցներ և պիտի աշխատեն հասնել այդ նպատակին: Հարցը այժմ նրանումն էր թէ ինչ միջոցներով պիտի փութացնել ուսուցչական դպրոցների բացման գործը: Պարոն ընթերցատը հիմնվելով այն կարծիքի վրա, թէ Ներսիսեան դպրոցից աւարտող աշակերտները մասնաւոր ուժեղ չեն ցանկանայ գիւղերում ծառայելու, ցանկութիւն յայտնեց իւրաքանչիւր թեմում բանալ մի—մի վարժարանային. բայց որովհետև այդ միտքն ևս անիրագործելի է մեր մէջ այժմեան պայմանների ակնհայտութեամբ, ուստի առաջարկեց բանալ առ այժմ մի հատ վարժարանային դարաւորի վիճակում, այդ բացվելի վարժարանայինը բաղկացած կը լինի 4 դասարանից, որոնցից առաջին երեք դասարանները կուսանան հանրակրթական ուղղութիւն, իսկ վերջինը—մասնագիտական—մանկավարժական. ուսուցիչները թուով կը լինեն 5. այդ թիւից մէկը կը

դա իմ ուժից վեր բան է, այլ դա թողնում եմ «Առողջապահական թերթի» առողջ դատողութեան: Յուսով եմ, որ մեր աղնիւ թերթը անաւարտելի չի գտնվի դէպի այս անհրաժեշտ խնդիրը ու չի դանալ իր թանկագին ժամերից մի քանիսը նուրբել դրա լուծելուն:

Եթէ չենք ձանձրացնի բազմաշան թերթին, պէտք է և աւելացնել, որ նա աւելի կը զբաղվի մեր հարցի յետադաջ կէտերով:

1) Մշակների և արհեստագործների դրոշմեան յարմարեցրած բնակարանների ծրագիրը:

2) Մշակի աւօրեայ աշխատութեան սահմանը:

3) Կիրակեայ աշխատութեան լաւ կամ վատ աղքատութիւնը մշակների վրա:

4) Տեղայն ստեղծ տեղի վարակիչ հիւանդութիւնների նկարագրի մասին մշակների համար մի քանի թեթեւ ու օգտակար միջոցներ: Թող մեր պարոնները չը բարկանան իմ գրիչ վերջնելու համար, մինչդեռ մարաթիւրական ըզգայունները չէ կարող մշակների և արհեստագործների ներկայ դրութեան լուս վկայի յանցաւոր դերը խաղալ:

Առ այժմ վերջացնելով խօսքս, խոստանում եմ յաջորդ նամակովս խօսել մեր միւս գաղղական դասի և նորա դրութեան վրա:

Միջոցով Ալանկերեանց

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 13 սեպտեմբերի: „Ное-
вое Время“ լրագիրը Հաղորդում է՝ Կն-

Типогр. Главн. Упр. Главнонач. гражд. час., Лор.-Мелив. ул., д. кав.